

De succes-voorstelling 'Mansholt' van Toneelgroep Jan Vos is weer te zien. Actueler dan ooit, leggen regisseur Jeroen van den Berg en schrijver Tjeerd Bischoff uit in dit interview.

Al zo'n 25.000 mensen hebben in eerdere seizoenen genoten van het toneelstuk over het veelbewogen leven van minister, eurocommissaris en landbouw-vernieuwer, Sicco Mansholt (1908 – 1995). De voorstelling ging zes jaar geleden in première, eerst gespeeld in boerenschuren op verschillende plekken in het land. Nu is het stuk te zien in een nieuwe, ruime tent, betaald dankzij crowdfunding onder de fans van de toneelgroep, en ruim genoeg om het publiek corona-proof te ontvangen. Voor Helmert Woudenberg is het tevens een jubileum: deze voorstelling is een bekroning van vijftig jaar toneel

Waarom deze reprise?

Schrijver Tjeerd Bischoff: "Het grote onderwerp van deze tijd is 'hoe kunnen we onze manier van leven veranderen om de planeet leefbaar te houden?' In de Coronatijd werd deze problematiek heel voelbaar en kregen wij sterk de behoefte om Mansholt opnieuw te gaan opvoeren. Want dat is precies het onderwerp wat het stuk aan de orde stelt."

In het stuk loopt de carrière van Sicco Mansholt ten einde. Hij heeft de landbouw in Nederland en in Europa gerationaliseerd. En nu is hij doordrongen geraakt van de keerzijde van de groei en de schaalvergroting die hij als Eurocommissaris van Landbouw heeft bewerkstelligd: melkplassen, boterbergen, graanoverschotten, verwoeste landschappen en de boeren in de Derde Wereld die aan de bedelstaf raken, dankzij het dumpen van de Europese overschotten.

Mansholt concludeert dat het roer radicaal om moet, mede onder invloed van het alarmerende milieurapport van de Club van Rome. Ook zijn minnares, de bevlogen latere oprichter van de Duitse Grünen Petra Kelly, heeft hem de ogen geopend.

Ondertussen voert Wietje Nanninga, boerin in Drenthe, een verbeterde strijd met haar vader Tjerk. Het moordende groeitempo in de landbouw kunnen zij niet langer bijbenen. Verkoop van het familiebedrijf lijkt de enige uitweg. Maar vader Tjerk weigert en komt in opstand tegen het onontkoombare.

Regisseur Jeroen van den Berg: "Toen we vorig jaar aan onze plannen voor de komende vier jaar werkten, speelden de protesten van de Farmers Defence Force, boeren die met hun tractoren naar het Malieveld reden. In kranten en andere media werd geroepen om 'een nieuwe Mansholt'. 'Andere Tijden' besteedde een aflevering aan hem, landbouw-minister Carola Schouten liet in 'Zomergasten' een documentaire over hem zien - nog steeds duikt Mansholt om de haverklap op in krantenartikelen en ingezonden brieven."

Bischoff: "In de stikstof-discussie bepleitte D66-Kamerlid Tjeerd de Groot een halvering van de veestapel. Mansholt zei in zijn tijd: in Europa moeten 5 miljoen boeren weg, we moeten enorme oppervlakten landbouwgrond uit productie nemen. Net als nu stak er een storm op van protesten. Maar Mansholt probeerde niet zozeer iets af te dwingen, hij wilde inspelen op wat in zijn ogen onvermijdelijk was, en voor de boeren de gevolgen van de steeds intensievere landbouw opvangen met afvloeiingsregelingen."

Van den Berg: "En nu verdwijnen iedere dag driehonderd boeren in de EU."

Bischoff: "Eigenlijk is het heel wrang dat 'Grenzen aan de groei', het rapport waar de Club van Rome in 1972 mee kwam en dat ook in Mansholts denken een omslag veroorzaakte, zo weinig effect heeft gehad en nu nog steeds actueel is. Het rapport zat fout met de voorspelling dat de grondstoffen snel uitgeput zouden raken, dat is niet het grote probleem

gebleken. Maar ze hebben terecht gewezen op de vervuiling, en dat je geen ongeremde groei kunt hebben op een eindige planeet. Daarmee veroorzaakten ze even een schok, maar je kunt niet zeggen dat het de wereld echt heeft wakker geschud. De karavaan is sindsdien doorgedenderd.”

Van den Berg: “De voorstelling is er sinds de première alleen maar urgenter op geworden. Aan het einde houdt de vrouw van Mansholt een monoloog waarin ze vertelt dat de boeren eind vorige eeuw en masse naar Den Haag trokken. Dat was bij de première zes jaar geleden een soort nostalgie, maar nu is het de actualiteit. En duurzaamheid is inmiddels niet meer een kwestie die vooral op het platteland speelt. Het gaat iedereen aan.”

Net als voorgaande jaren spelen jullie weer op locatie, op boerenerven. Daarmee hebben jullie in vorige seizoenen veel plattelandspubliek getrokken. Hoe gaan jullie nu de stadsbewoners de tent in lokken?

Van den Berg: “We spelen steeds in de buurt van steden, en we werken samen met theaters die de kaartverkoop voor hun rekening nemen. De eerste keer was het onze bedoeling om op plekken te spelen die een rol hebben gespeeld in Mansholts leven, vaak in wat afgelegen gebied in de Wieringermeer en Noord-Groningen, waar hij geboren was. Hoewel we hebben gemerkt dat veel mensen voor deze voorstelling best een eindje willen rijden, hebben we nu plekken uitgezocht waar veel mensen makkelijk kunnen komen.”

Zitten de boeren die hun land voor de voorstelling ter beschikking stellen in de biologische hoek?

Van den Berg: “Niet per se, vorige keer hebben we gespeeld op heel verschillende bedrijven, van een boerderij in Drenthe met 25 koeien, die net was gestopt tot een veehouderij met vijfhonderd koeien en een ultramoderne melkcarrousel.”

Bischoff: “Mansholt is ook een referentiepunt voor mensen die in hem de belichaming van het kwaad zien. Je hebt de vroege Mansholt, de pleitbezorger van de schaalvergroting; en er is de latere Mansholt, de pleitbezorger van duurzaamheid. Je kunt kiezen met welke Mansholt je het roerend eens of oneens bent, maar iedereen die zich voor het onderwerp interesseert heeft een mening over zijn beleid.

Hoe was het om het stuk na zoveel tijd opnieuw te repeteren?

Bischoff: “Jeroen heeft het aangepakt alsof de tekst helemaal nieuw was, en ook de acteurs hebben opnieuw hun rol onderzocht. Ik hield heel erg van de voorstelling, maar ik vind dat die er nog beter door is geworden.”

Net doen alsof het allemaal nieuw is, hoe doe je dat?

Van den Berg: “Vooral door vragen te stellen: wat willen de mensen in dit stuk nu eigenlijk bereiken, hoe komt dat in deze scène tot uitdrukking? Neem bijvoorbeeld de rol van de vrouw van Mansholt, Hennie. Ze was in de vorige voorstelling een ontroerende vrouw, slachtoffer van de strapatsen van haar man. In deze versie maken we explicieter dat ze wel degelijk ook zelf iets wil: ze wil met haar man na zijn pensioen in een boerderij wonen. En als hij niet meegaat, dan gaat ze wel alleen. Niet omdat ze slachtoffer is, maar omdat ze zich tijdens het stuk emancipeert, daardoor heeft ze als personage veel meer te winnen en te verliezen. Dat geldt voor veel personages: ze zijn zich in de nieuwe versie sterker bewust dat er veel op het spel staat en ze zijn nog gretiger geworden.”

‘Mansholt’ was jullie eerste stuk. Sindsdien hebben jullie met toneelgroep Jan Vos vijf voorstellingen gemaakt. Zit er een rode draad in jullie voorstellingen?

Bischoff: “Het gaat bij ons altijd over maatschappelijk actuele kwesties. En ook over veranderen, over mensen die het over een andere boeg moeten gooien, omdat omstandigheden dat vereisen. We laten zien hoe moeilijk het vaak is om dingen achter je te laten zonder dat je weet wat je ervoor in de plaats krijgt, en wat het precies gaat betekenen.”

Jullie spelen altijd op locaties, buiten theaters. Wat is daar zo mooi aan?

Bischoff: “Het past natuurlijk in het thema om het bij boeren te spelen. Als we in theaters waren gaan spelen, dan hadden we één keer hier, en daar misschien twee keer kunnen staan. Nu kunnen wij zelf beslissen of we op een plek vijf keer staan, of tien. En dan die reacties, boeren die vertellen over hun bedrijf, toeschouwers die je uitnodigen om bij hen te komen spelen, of te blijven logeren.”

Van den Berg: “We spelen bij daglicht, dat is een heel andere ervaring dan een voorstelling binnen in het theater. Dat geeft adem, ruimte. Uitzicht op het landschap, waar het verhaal speelt: je zit niet met elkaar fictie vorm te geven in een zwarte doos, je speelt in de werkelijkheid, in direct verband met het hier en nu.

Bischoff: “We hebben in de loop der jaren veel ervaring opgedaan. Voordat we een locatie kiezen lopen we hele lijsten na met zaken waar we op moeten letten: de plek waar de zon ondergaat, of we last krijgen van landbouwmachines in de oogsttijd. We weten zo langzamerhand ook dat we niet bang hoeven zijn of we wel voldoende mensen binnenhalen, ook doordat we samenwerken met natuurorganisaties als Vogelbescherming en Natuurmonumenten en landbouworganisaties als de LTO. En omdat mensen altijd nieuwsgierig zijn, als er iets gebeurt in hun omgeving.”

Rond jullie voorstellingen plannen jullie ook discussieprogramma's. Wat komt daar ter sprake?

Van den Berg: “Iedere week brengen we een talkshow met boeren, bestuurders en wetenschappers. Vaak zal het gaan over hoe de boeren omgaan met zaken als schaalvergroting en duurzaamheid. Maar we praten ook over lokale kwesties die in het gebied spelen. Elke omgeving heeft eigen kenmerken, in Twente zie je veel grote landgoederen, die niet zo makkelijk te verkavelen waren. In de provincie Utrecht spelen we aan de westkant, waar ze worstelen met de problematiek van het waterpeil. Dat moet laag zijn om te kunnen boeren, maar daardoor klinkt het veen in en komen grote hoeveelheden CO2 vrij. De provincie moet nadenken wat daaraan te doen is, en of het niet heel raar is om daar te blijven boeren.”

Bischoff: “Rode draad is kringlooeconomie: hoe ver zijn we daar nou mee. Ook energie komt aan bod, en ons consumptiepatroon, dat hangt samen met het thema kringlooeconomie. Moeten we overal soja vandaan blijven halen voor veevoer, moeten we kalveren met het vliegtuig uit Ierland laten overkomen, of kipfileetjes naar China exporteren om vanuit daar weer kippenpoten te importeren, of groenten overal vandaan halen?”

Hebben jullie iets aan het stuk veranderd?

Bischoff: “Nee. We hadden verwacht dat dat nodig was, maar we kwamen tot de conclusie dat dat niet het geval is.”

Van den Berg: “Niet het stuk, maar de tijd is veranderd, waardoor het stuk aan betekenis heeft gewonnen. Veel meer mensen voelen de urgentie van klimaatverandering. Korte ketens, duurzame landbouw, bio-industrie: dat zijn begrippen en kwesties die iedereen nog

veel meer bezighouden dan zes jaar geleden bij de première. Daardoor zijn er nog meer mensen in het stuk geïnteresseerd, denk ik.”

Wat is je favoriete scène?

Bischoff: “De scène tussen Mansholt en zijn vrouw Henny, als ze weet dat hij een minnares heeft. Door hoe Helmert en José Kuijpers het spelen, dat is heel ontroerend, en toch grappig. Als ik daarnaar kijk, vergeet ik dat ik het zelf heb geschreven.”

Van den Berg: “Dat Sicco op kantoor, ’s avonds laat met zijn secretaresse zijn huwelijksproblemen bepraat, zijn affaire met Petra Kelly. ‘Volg je hart’, zegt de secretaresse - die ook verliefd op hem is. Dan verstoort Sicco’s assistent het gesprek, die zich beklagt over Sicco’s nieuwe ‘hippie-beleid’ – waarin hij precies dat doet, zijn hart volgen, en zijn assistent zegt: ‘Doe me dit niet aan!’ Die scènes gaan eigenlijk over vriendschap. Je snapt alle personages, maar je ziet dat ze toch nooit bij elkaar zullen komen.”

[KADER]

De makers:

Tjeerd Bischoff, schrijver: “Ik heb me laten inspireren door ‘De Graanrepubliek’ van Frank Westerman. Toen ik las over Mansholts omslagpunt, de persoonlijke crisis door zijn twijfel aan zijn eigen beleid, zijn affaire met de Grünen-oprichtster Petra Kelly, dacht ik: daar zit een toneelstuk in. Het duurde heel lang voordat ik een goede vorm had gevonden om de andere kant van het verhaal, van het boerengezin dat het bedrijf moest opheffen, erdoorheen te weven, maar dat is gelukt.”

Jeroen van den Berg, regisseur: “Je breekt je het hoofd over die locaties: de zichtlijnen, de akoestiek in die boerenschuren. Dat vergt heel veel van iedereen. Dan heb je alles voor elkaar, blijkt dat pal naast de schuur een sportvliegveldje ligt waar ’s avonds parachutisten oefenen. Maar steeds blijkt weer: de nadelen wegen ruimschoots op tegen de voordelen, en het publiek heeft helemaal geen moeite met de beperkingen..”

Helmert Woudenberg, die met ‘Mansholt’ zijn vijftigste jubileum als acteur viert: “Pim Fortuyn, Abraham Kuyper, Sicco Mansholt: ik ben gefascineerd door mensen die ik over hun graf heen een stem kan geven. Zo voel ik dat ook. Ik kan als acteur iets over ze onthullen zoals een journalist dat niet kan. Ik kan hen zich laten verklaren - zonder oordeel.”